

DEREYURT KÖYÜ TARİHİ CAMİİ

Enbiya YILDIRIM*

I- Giriş:

Geleneğimizde ahşabın özel bir yeri vardır. Özellikle mimaride ve dekoratif amaçlı eşyaların yapımında ahşaptan çok yararlanılmıştır. Bu nedenle ahşap bazen konak ve mescid gibi bir yapının aslı unsuru olabilmekteydi. Bunun yanında yapı içindeki dekoratif kısımların hazırlanmasında da en çok müracaat edilen yapı malzemesiydi. Mihrap, minber, giriş, sütun, sütun başlığı, kapı ve pencere kanatları, tavan göbeği, balkon korkuluğu gibi. Ahşap aynı zamanda dekoratif eşyanın da hammaddesi durumundaydı. Kitaplıklar, rahleler, tablo çerçeveleri, Kur'an ve cüz mahfazaları, sehpa, çeyiz sandıkları gibi.

Ahşap işçiliğiyle imal edilmiş ve günümüze kadar gelmiş olan eserlere bakıldığında, bu yapılarda dönemin ve yöresel uygulamaların izlerini görmek mümkün olmaktadır. Usta çırak ilişkisi çerçevesinde bu sanatı öğrenen ve neccâr (ahşap işleme ustası)¹ olarak isimlendirilen zanaatkarların ağaç süsleme tekniklerini çok güzel uyguladıkları, bunu yaparken ağaç seçiminde de oldukça titiz davrandıkları anlaşılmaktadır. Bu amaçla zamana, böceğe ve rutubete dayanıklı ağaçların seçilmesine özen gösterildiği görülmektedir. Ceviz, meşe, kestane, karaağaç gibi ağaçların kullanılmış olması bunun bir göstergesidir.

Ülkemizde günümüze kadar ulaşabilmiş ağaç işçilik uygulamaları olarak iç mekanda ve taşıyıcı sistemde ahşabın kullanıldığı yapılara örnek olarak Ankara Arslanhane Camii, Sivrihisar Ulu Camii, Afyon Ulu Camii ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii gibi camiler örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında Divriği Ulu Camii, Aksaray Ulu Camii, Konya Alâeddin Camii, Ankara Arslanhane Camii ve benzeri yapılardaki minber uygulamaları da iç mekan ahşap yapılarına misal olarak zikredilebilir.

Bu tebliğimizde ele alacağımız tarihi cami, tamamen ahşaptan inşa edilen, oyma ve kabartma tekniğinde yapılan dekoratif ahşap işçiliğinin en güzel örneklerinden birini içeren bir yapıdır. Anadolu'da tarihi süreç boyunca gelişip zirveye ulaşan ahşap süsleme tekniklerinin canlı örneklerinden biri olması hasebiyle önem arz etmektedir.²

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, enbiyayildirim@hotmail.com.

1 Araplar bu ustalara "neccâr hayt Arabî" ve "neccârün muhtass bi'l-hayti'l-Arabî" demektedirler.

2 Cami hakkında -tespit edebildiğimiz kadarıyla- üç çalışma bulunmaktadır: 1-Yard. Doç. Dr. M. Reşat Sümerkan, İbrahim Okman, *Hayrat İlçesi Dereyurt yü Merkez Eski Camii*, Kültür Varlıklarıyla Trabzon kitabı içinde, (Trabzon: 1999), 1/37-38; 2-Öğr. Gör. İsmail Hacıahmetoğlu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi. *Hayrat Dereyurt Köyü Camii*, (Çalışma basılı değildir. 15 sayfadır), 3-Doç. Dr. Zehra Arslan, Yrd. Doç. Dr. Abdullah Bay, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi. *Tarihi Ve Kültürel Varlıklarımızdan Hayrat Dereyurt Köyü Camii Ve Sanat Tarihi Açısından Değeri* (Çalışma basılı değildir. 5 sayfadır).

II-Lokasyon:

Trabzon'un Hayrat ilçesine bağlı köylerden birisi de Dereyurt eski adıyla Yalavaslı'dır. Şu an mahalleye çevrilmiş olan köyün ilçe merkezine uzaklığı 3 km olup büyük bir ırmağın geçtiği, etrafı dağlarla çevrili bir boğazda yer almaktadır. Geçim kaynağı büyük oranda çaydır. Az miktarda da fındık ekimi yapılmaktadır. Tüm Türkiye'de olduğu gibi bu köy de, başta İstanbul olmak üzere batıya büyük göç vermiştir.³ Dışarıdaki insanların çoğu inşaatçılıkla meşguldür.

İlçe tarafından köye girişte sol tarafta yer alan sıradağlar üzerinde Kılavuz (eski adıyla Muzgar) Köyü bulunmaktadır. Cami, bu köye giden dik meyilli yolun sol tarafında, Dereyurt Köyü'nün köyü gören en güzel yerindedir.

Fotoğraf -1: Dereyurt Köyü'nün genel görünümü. (Cami okla gösterilmiştir.)

III-İnşa tarihi:

Caminin harim kapısı üzerinde inşa tarihi "sene 1247" ibaresiyle kaydedilmiştir. Bu miladi olarak 1831-1832'ye tekabül etmektedir. Dolayısıyla 2015 yılı itibarıyla 185 yıllık bir tarihi eserden söz ediyoruz.

³ TÜİK kayıtlarına göre 2014 yılı itibarıyla köyün nüfusu 294'tür. Lakin ikamet kaydı başka yerde olmasına rağmen yılın yaklaşık yarısını köyde geçirenlere düşünecek olursa rakam fazlalaşacaktır.

Fotoğraf-2: Caminin inşa tarihini gösterir yazı

Fotoğraf -3: Harim kapısının üst sövesinde inşa tarihinin bulunduğu kısım okla gösterilmiştir.

IV-Faaliyet dönemi:

Dereyurt Köyü bulunduğu yer itibarıyla diğer köylerin ulaşım güzergahı üzerinde yer almaktadır ve merkezî bir konumdadır. Bu nedenle söz konusu cami bölgenin merkez camisi olarak hizmet vermiştir. Elektriğin olmadığı dönemlerde, diğer camilerde olduğu gibi, vaktin

girdiğini bildirmek için ezan okunduktan sonra boruya üflenerek vaktin girdiği duyuruluyordu. Bunun yanında köydeki medresenin kapatılmış olması nedeniyle eğitim hizmeti verilen bir mekân olarak da işlev görüyordu.

Dereyurt köylüleri, (a) caminin artan nüfus karşısında yetersiz kalması, insanların özellikle Cuma günleri camiye sığmaması, (b) köyün diğer köylerin merkezinde ve ulaşım güzergahında yer alması nedeniyle diğer köylerden pek çok kişinin buraya gelmesi, (c) çürüme ve deformasyon nedeniyle risk oluşturabilecek durum arz etmesi nedeniyle köyde yeni bir cami inşasına karar verirler. Bu amaçla, pek çok köye de dini eğitim sunmuş olan, 1924'teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra işlevini yitirmiş ve çürümeye yüz tutmuş olan tarihi ahşap medreseyi yıkmaya ve camiye onun yerine yapmayı düşünürler. Böylece 1975 yılında köyün merkezî yerine yeni camiye yaparlar. Yeni cami yapıldıktan sonra Adil Sarmusak, Ahmet Sarmusak başta olmak üzere köylüler eski caminin korunması ve temizliği hususunda hassasiyet göstermişlerdir ancak usulüne uygun onarımı devlet elini gerektirmektedir. Şu anda nostalji olarak bazı insanların teravih namazı kıldığı veya özel vakitlerde ibadet etmek için toplandığı bir mekân olarak ayakta kalmaya gayret göstermektedir.

V-Genel hatlarıyla cami:

Caminin inşa edildiği meyilli alan su basmanı olarak hazırlanmış ve taşlar konularak düzleştirilmiştir. Cami bu alana dıştan dışa, güney-kuzey (kible) yönünde 10 metre, batı-doğu yönünde de 10 metre olarak yapılmıştır. Dolayısıyla 100 metrekarelik kare bir alana kurulmuştur.

Fotoğraf-4: Caminin güney-doğu cihetinden genel görünümü

Fotoğraf-5: Caminin planı
(Sümerkan ve Okman,
Kültür Varlıklarıyla Trabzon, I/37)

Fotoğraf-6: Harim kapısı kemerinde
çivi kullanımı

Cami, Karadeniz'in diğer bölgelerindeki ahşap camilerde olduğu gibi, yoğun ormandan istifade ile duvarları çantı tekniğiyle, birbirine geçme yapılarak inşa edilmiştir. Köşeler de kurtboğazı tekniğiyle birbirlerine kenetlenmiştir. Ahşap yapı olması hasebiyle temeli yoktur. Zorunlu olan yerlerde sabitleme yapmak ve tutturmak için çivi kullanılmıştır.

Caminin oturduğu alan bütünüyle mescide ayrılmamıştır. Harim katının kuzey kısmının arka bölümü, dışarıdan ayrı bir kapıyla girilen imam odası olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle harim kısmında kullanılan alan kible (güney)-kuzey yönünde 6.74 santim, diğer yönde de 6 metre 30 santimdir. Bu haliyle ibadet alanının kare görünümünde olduğu söylenebilir. İmam odasının üstü de namaz kılma mahallidir. Dolayısıyla mahfilin kuzey ciheti 3 metre 10 cm geriye doğu uzamaktadır.

Caminin iç zemini ile tavan arası (tavan göbeği çökertmesi hariç tutularak) 4 metre 20 cm'dir. Bu katta mihrap ve minber dışında, mahfil kanatlarını taşıyan iki sütun bulunmaktadır.

Mahfil katına caminin kuzeydoğu cihetinden içeriden merdivenle çıkılmaktadır. Mahfilin döşeme altıyla zemin arası mesafe ise 2 metre 8 cm.dir. Güney cephe dışında harimi üç taraftan çevreleyen mahfil katı, "U" şeklinde bir plana sahiptir. Mahfil katının harimin kuzeyine düşen kısmında yer alan müezzin köşkü, alttan yukarıya kademeli olarak yükseltilmiş, en üst kısmı balkon şeklinde bir alandır. Öne doğru bir metreden fazla çıkmıştır. Bu alanın önünde 3 ahşap sütun, arka kısmında da 2 ahşap sütun bulunmaktadır. Doğu ve batı kanatlarda ise hem mahfil katını hem de çatıyı taşıyan dörder sütun bulunmaktadır.

Harim düz ahşap tavanla örtülmüştür. Ancak caminin görüntüsüne hareket kazandıran tavan göbeği (orta kısmı) içe doğru üç kademe olarak çökertilmiştir. Göbek kısmı yenilenmiştir, orijinal değildir. Üzerinde onarım tarihi olarak 3.3.1944 kaydı bulunmaktadır.

Batı cihetinden içeri girilen harim kapısının sağ tarafı (güney ciheti) son cemaat mahallidir ve tahta oturaklarla sedir olarak düzenlenmiştir. "Kuzeyde olması gereken son cemaat mahalli yer darlığı nedeniyle batıya alınmıştır."⁴

4 Sümerkan ve Okman, *Kültür Varlıklarıyla Trabzon, I/37*.

Fotoğraf -7: Son cemaat mahalli

Harim kapısının sol tarafı (kuzey ciheti) ise ayrı bir kapıyla girilen imam odasıdır. Bu oda caminin kuzey kısmının tamamını kaplamaktadır ve caminin harim kısmıyla sırt sırtadır. Bir kısmı ardiye/odunluk olmak üzere iki kısımdır. Muhtemelen hoca hem istirahat hem de ders vermek için burayı kullanmaktaydı.

Fotoğraf-8 İmam odası kapısının uzaktan görünümü

Fotoğraf-9: İmam odasının içi

Caminin mahfil katı, son cemaat mahalli ile imam odasının üstüne kadar uzatılmıştır. Bu mesafe 2.50 cm'dir. Uzatılan bu kısma mahfilden bir kapıyla geçilmekte, ayrıca imam odasının kapısı yanındaki merdivenden çıkılmaktadır. Uzatılan kısmın son cemaat mahalli üstüne gelen bölümü batı-doğu cihetinde 2 metre 50 cm genişliğinde, güney-kuzey cihetinde 5 metre 66 cm uzunluğunda ayrı kapıyla girilen bir oda içermektedir. Güney cihetinde 1, batı cihetinde de 2 pencere bulunmaktadır. İki pencerenin olduğu tarafta 95 x 1.75 ebadında geniş bir boş alan daha bulunmaktadır. Burada da muhtemelen daha önce bir pencere vardı. Bu alanın gerektiğinde namaz, çoğunlukta da ders için kullanıldığını düşünmekteyiz. Tavanındaki baca deliği bunu desteklemektedir.

Fotoğraf-10: Mahfil katındaki dış oda

Oda dışındaki çıkma alan açıktır ve yağmura/kara karşı diklemesine konulan tahtalarla kapatılmıştır.

Fotoğraf-11: Mahfil katının batı cihetinde uzatılan kısmın boş alan olarak bırakılan bölümünün yağmur ve kardan korunması için tahtalarla kapatılmış hali

Caminin çatısı dört yöne eğimli (dört omuz kırma) ve yapıyı yağmurdan/kardan tamamen korumayı hedefleyecek şekilde geniş saçaklı olarak yapılmıştır ve alaturka (Osmanlı) kiremitle kaplıdır. Kiremitlerin bir kısmı yenilenmiştir.

Fotoğraf-12: Çatı

Fotoğraf-13: Çatının içeriden görünümü Caminin minaresi ve vaaz kürsüsü bulunmamaktadır.

Genel özelliklerini sunduğumuz caminin en temel karakteristiği, ahşap süsleme sanatıyla bezeli olmasıdır. Cami âdeta bir dantel gibi işlenmiştir. Özellikle kapı, mihrap, minber, müezzin köşkü, pencere kenarları ile sütunlar ahşap oymacılığının en narin örneklerine sahiptir. “Süsleme kompozisyonları geometrik ve nebati şekillerden müteşekkildir. Lale, Mühr-i Süleyman⁵, sepet örgü, çift sarmal kordon, rozet, yılankavi, kozalak, kıvrık dal, baklava dilimi, zik zak motifleri caminin sahip olduğu süs repertuarını oluşturan motiflerdir.”⁶ Caminin söz konusu harika işlemleri kapı önüdeyken sizleri etkisi altına alır ve içeriye girmenizle birlikte farklı bir atmosferde olduğunuzu hissedersiniz.

VI-Caminin öne çıkan bölümleri:

A-Harim kapısı:

Caminin cevizden yapılmış kapısı batı tarafında cephenin orta yerindedir. İki kanatlı olup yuvarlak kemerlidir. Kapı bütünüyle ahşap işlemeciliğinin şaheseridir. Kapının söveleri motif olarak hasır ve çifte sarmal (ikili sarmal) zencerek bordürle işlenmiştir. Kapı kemerinin köşeleri de stilize bitki dalları ve yapraklarıyla süslenmiştir. Kapının kanatları da aynı bordürle kenarlarından işlenmiş, aynı yöntemle her iki kanat ortadan ikiye ayrılmıştır. Kanatların geri kalan kısımları kozalak, üzüm salkımı ve lale motiflerine sahip stilize bitki dalları ve yapraklarıyla tezyin edilmiştir. Kapı kapandığında kemerin ardında kalan kısımlara süsleme yapılmamıştır.

5 Davud yıldızı da denir.

6 Hacıahmetoğlu, *Hayrat Dereyurt Köyü Camii*, s. 2. Ayrıca bkz. Arslan ve Bay, *Tarihi Ve Kültürel Varlıklarımızdan Hayrat Dereyurt Köyü Camii Ve Sanat Tarihi Açısından Değeri*, s. 2. Üzüm salkımı motifi de camide bolca kullanılmıştır.

Fotoğraf-14: Harim kapısı genel görünüm

Fotoğraf-15 Harim kapısından kesit

Fotoğraf-16: Harim kapısının bir kanadı

B-Mihrap:

Mihrap caminin güney cephesinde tam ortada değildir, doğu tarafına daha yakındır. İşlenmiş ahşap elemanların bir araya getirilmesiyle ve çivilenmesiyle oluşturulmuştur. Dışarıya bombelidir, nişi fazla derin değildir. Sivri kemerlidir ve içi enlemesine dörde bölünmüştür.

İlk bölme: Dama.

Orta bölme: Ortası yıldızla süslü daireler

Üçüncü bölme: Yılkavi.

Sivri kemer kısmını oluşturan en üst bölme: Ters v harfinin üstüste yayvan tarzda işlenmesiyle süslenmiştir.

Mihrabı sağlı sollu çevreleyen yan bordürlerin kenarları çifte sarmal motifiyle dekorlanmış, her iki motif üstte üçgen ve yarım daire süslerini içeren diğer motifle birleştirilmiştir. Yanlardaki bordürlerle mihrap arası ise üçlü panolara bölünerek giriş kapısında olduğu gibi kozalak ve lale motiflerine sahip stilize bitki dalları ve yapraklarıyla tezyin edilmiştir.

Fotoğraf-17: Mihrap

Fotoğraf-18: Mihraptan bir kesit

C-Minber:

Geleneksel uygulamaya uygun olarak minber mihrabın batı tarafında yer almaktadır. Mihrap ile arasında bir pencere bulunmaktadır. Ayrıca minberin batı tarafında, kible cihetinde ayrı bir pencere daha bulunmaktadır. Minber yerleştiği alan itibarıyla 2 metre 38 cm. x 63 cm. ölçülerindedir. Yüksekliği neredeyse tavana kadar ulaşmaktadır ve 3 metre 80 cm. uzunluğundadır.

Fotoğraf-19: Minber

Ahşap işleme sanatının harika bir örneği olan minberin mihraba bakan doğu aynalığı çifte sarmal motifleriyle oluşturulmuş bordürlerle hem etrafı çevrilmiş hem de dörtgen ve üçgen panolara ayrılmıştır. Bunların arası da aşağıdan yukarı doğru uzayan ve alt kısmında kozalak, uç kısmında lale motiflerini içeren stilize bitki dalları, üzüm salkımları ve yapraklarla doldurulmuştur. Bu şekilde aynı motiften yedi tane yapılmıştır.

Fotoğraf-20: Minber doğu aynalığından bir kesit

Bunun yanında minber korkuluđunun altına dűŖen bir yerde yuvarlak bir daire içine altı kollu yıldızdan oluŖan Sűleyman műhrű iŖlenmiŖtir. Minberin bu tarafında duvara birleŖtiđi yerde, i kenarları ejderha sırtı Ŗeklinde motif oluŖturularak oyulmuŖ sekiz rakamına benzer iki desen bulunmaktadır.

Fotoğraf-21: Minberin doğu aynalığındaki 8 rakamına benzer motif

Minberin batı aynalığı da çifte sarmal motifiyle oluşturulmuş bordürle çevrilmiş ve birbirine geçmeli daire motifleriyle süslenmiştir. Burası diğer taraf gibi panolara ayrılmamıştır. Ancak doğu tarafındaki sekiz rakamına benzer iki desen batı tarafında da aynı hizada bulunmaktadır.

Minber korkuluk şebekesi altlı üstlü iki bölüme ayrılmıştır ve içlerinde yer alan parmaklıklar dörder boğumludur.

Minber kapısı ile doğu tarafındaki korkuluğun birleştiği yerde üçgen tarzda bir süsleme yapılmıştır. İçinde altta Süleyman mührü, üstünde lale motifi vardır. Üçgenin üst tarafı ise ejderha sırtı motifiyle işlenmiştir.

Fotoğraf-22: Minber kapısı ile doğu tarafı korkuluğunun birleştiği yerdeki motif

Aynı süsleme minberin batı tarafında da vardır. Ancak, burada ilginç bir görüntüyle karşılaşmaktayız. Süleyman mührünün üstünde lale motifi değil de kuş motifi vardır. Kuşun başı, gözü, gagası, kuyruğu, ayakları ve vücudu son derece belirgindir ve başka bir şeye benzetilmesi mümkün değildir. Cami içinde canlı figür yapılmış olması açısından bu manzara son derece ilginç bir durum arz etmektedir. Trabzon gibi İslâmî ilimlerde yetişmiş insan sayısının fazla olduğu ve halkın genel dini bilgisinin iyi düzeyde seyrettiği bir yörede cevaz verilmeyen bir uygulamanın yapılmış olması, sonrasında da bu motife dokunulmamış olması ilginçtir.⁷

7 “Bilhassa Minberdeki kuş motifi ile Dereyurt Köyü Camii başlı başına bir değer addedilmelidir. Bölgede hiç tesadüf edilmeyen bu durum genel Sanat Tarihi içinde de birkaç camii ve mescit dışında pek rastlanılan bir uygulama değildir. Çünkü İslâm anlayışında camilerin içinde canlı tasviri caiz değildir. Bozüyük Kasım Paşa camiinde ve Akşehir Kileci Mescidi örneğinde olduğu gibi bazı eserlerde bu hükme uyulmamakla birlikte söz konusu figürlü tasvirler göze fazla batmayan, dikkati üstüne çekecek yerlerde yapılmamış, ayrıyeten bitkisel motiflerle neredeyse hem hal olacak vaziyette nakşedilmiş, bir nevi kamufle edilerek oyulmuşlardır. Dereyurt Köyü camiindeki kuş figürleri minberin batı tarafında oyulduğu için ilk bakışta fark edilememektedir. Lakin figürler başka motiflerle kısmen gizleneceği yerde aşikâr vaziyette sergilenmektedirler. Hangi niyet ve düşünceyle yahut ne tür bir sembolik anlam yüklenerek yapıldıkları şimdilik bilinmese de üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur.” Hacıahmetoğlu, *Hayrat Dereyurt Köyü Camii*, s. 7.

Fotoğraf 23: Minberin batı tarafındaki kuş figürü

Minber kapısına gelince, giriş alınlığı tavana kadar uzatılmıştır. Burası hasır ve lale motifleriyle bezenmiştir. Orta kısmında da Süleyman mührü bulunmaktadır.

Fotoğraf-24: Minber giriş alınlığı

Minber alınlığının alt kısmında, minbere girişin tam üstünde de kelime-i tevhid bulunmaktadır.

Fotoğraf-25 Minber alınlığındaki kelime-i tevhid

Minber peteği hasır işleme motifi ile süslenmiştir. Üzerindeki külah basıktır.

D-Mahfil katı:

Mahfil katının yan kanatlarının her birinde yukarıda da belirttiğimiz gibi çatıyı taşıyan dörder sütun bulunmaktadır. Korkuluklara gelince, bunlar altlı üstlü iki bölümden oluşmaktadır. Alt bölümdeki parmaklıklar minberde olduğu gibi dört boğumludur. Üst bölüm ise kafes tarzında oyularak işlenmiştir.

Fotoğraf-26: Batı cihetinde mahfil katı

E-Müezzin köşkü:

Caminin göz alıcı yerlerinden birisi de müezzin köşküdür. Sofa, bulunduğu kata göre bir metreden fazla ileriye doğru balkon tarzında uzatılmıştır ve kendi kat hizasına göre daha yüksektir. Burası arkaya doğru (kuzey cihetinde) de uzatılmıştır. Balkon bölümünün alanı genişliği 263 cm.dir. İç kısmında üç kenarı da sedir tarzında yükseltilidir.

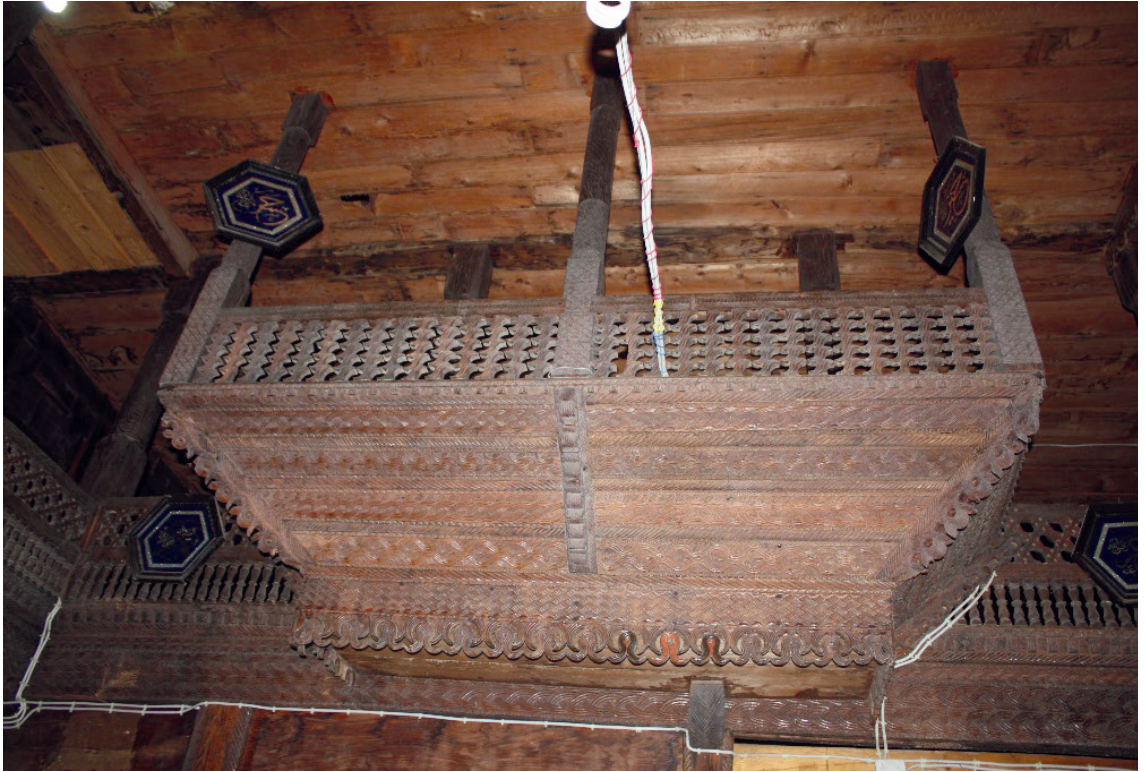

Fotoğraf-27: Müezzin köşkü

Bu çıkmanın altı beş kademedir ve alttan yukarı doğru her kademe büyümektedir. Dört kademe sırasıyla hasır, sarkıt, halat, lale, halat motifleriyle bezenmiştir. En alttaki kademenin alt kenarları lale motifli saçakla dolanılmıştır. Korkulukları ise kuşun vücudunu andıran aynı motifin beş tanesinin üst üste işlenmesiyle inşa edilmiştir. Üç önde, iki de arkada olmak üzere sofada beş sütun bulunmaktadır. Bunlar çatının yükünü taşımaya yardımcı olmaktadır.

Fotoğraf-28: Müezzin köşkünün mihrap cihetinden görüntüsü

Fotoğraf-29: Müezzin köşkünün yakın görünümü

F-Sütunlar:

Mahfil katının kanat kısımlarını taşıyan birer sütunun başları ile ayak kısımları hasır, çifte (ikili) sarmal, zik zak, baklava dilimleri ile tezyin edilmiştir. Ayrıca cami içindeki tüm sütunların başları ve ayak kısımları köşeli iken orta kısımları yuvarlaktır.

G-Pencereler:

Dikdörtgen tarzda pencerelere sahip olan caminin harim katında kible yönünde mihrabın sağ ile solunda birer pencere bulunmaktadır. Ayrıca minberin sağında da bir pencere mevcuttur. Mahfil katı hizasında ise kible yönünde sadece iki pencere vardır.

Harim katının doğu cihetine gelince, kible duvarına yakın yerde bir pencere vardır. Diğer iki pencere çürüme nedeniyle iptal olduğundan buldukları yerler tahtalarla kapatılmıştır. Mahfil katında ise bu cephede üç pencere vardır.

Harim katında sağ tarafta (batıda) sadece bir pencere vardır. Mahfil katının bu cihetinde yani U'nun bir kanadını oluşturan batı tarafında pencere yoktur. Çünkü arkasında oda bulunmaktadır.

Caminin arka tarafına yani kuzey cihetine gelince, harim katına denk gelen kısım imam odasının duvarıdır. Burası, mahfil katının çökme tehlikesine karşı, bir kısmı taş örme bir kısmı da doğrudan beton kullanılarak, mahfil katının oturduğu payanda haline getirilmiştir. Dolayısıyla harim katının arka kısmındaki ahşap kısım yani imam odasının son kısmı tamamen iptal edilmiştir. Ön tarafa bakarak burada da üç pencere olduğunu varsayabiliriz. Kuzey cephesinin mahfil katı hizasında ise biri tamamen iptal edilerek kapatılmış diğeri ise duran iki pencere bulunmaktadır.

Harim katındaki mevcut pencereler ahşap kafeslidir. Yan tarafa doğru içeriden açılan sürgülü kapakları (ahşap kepenkleri) bulunmaktadır.

Fotoğraf-30: Harim katı doğu penceresi

Mahfil katındaki pencerelerde ise sürgülü kapak yoktur. Sadece mahfil katındaki dış odanın pencerelerinden birisinde kapaklı sürgü vardır. Muhtemelen diğer pencereler de böyleydi. Çünkü burası cemaat fazla olduğunda namaz kılmak için kullanıldığı gibi ders yapmak için de kullanılmaya uygundu. Bu nedenle pencerelerinin açılır-kapanır olması makuldür.

H-Son cemaat mahalli:

Cami kapısının sağında, güney cihetinde bulunan son cemaat mahallinde mahfil katının uzatıldığı alanı taşıyan 4 ahşap sütun bulunmaktadır. Bunların başları ve ayak kısımları dörtgen olup diğer sütunlarda olduğu gibi dekoratif süsleme içermektedir. Sütunların gövdeleri sekizgendir.

I-İmam odası kapısı:

İmam odasının kapısı cami harim kapısı gibi müthiş güzellik arz etmektedir. Kapı söveleri iki sıralı olarak sarkıt ve halat motifleriyle süslenmiştir.

Kapı iki parçalı tahtadan oluşmaktadır ve tamamı dekore edilmemiştir. Şöyle ki, çift sarmal şeklindeki motif kapının kenarlarını süslemektedir ancak kapının yaklaşık üçte birlik üst kısmı kemer şeklinde düzenlenmiştir ve kemerin üst kısmında süsleme yoktur.⁸ Çift sarmalın içi hasır motifiyle işlenmiştir.

Fotoğraf-31: İmam odası kapısı

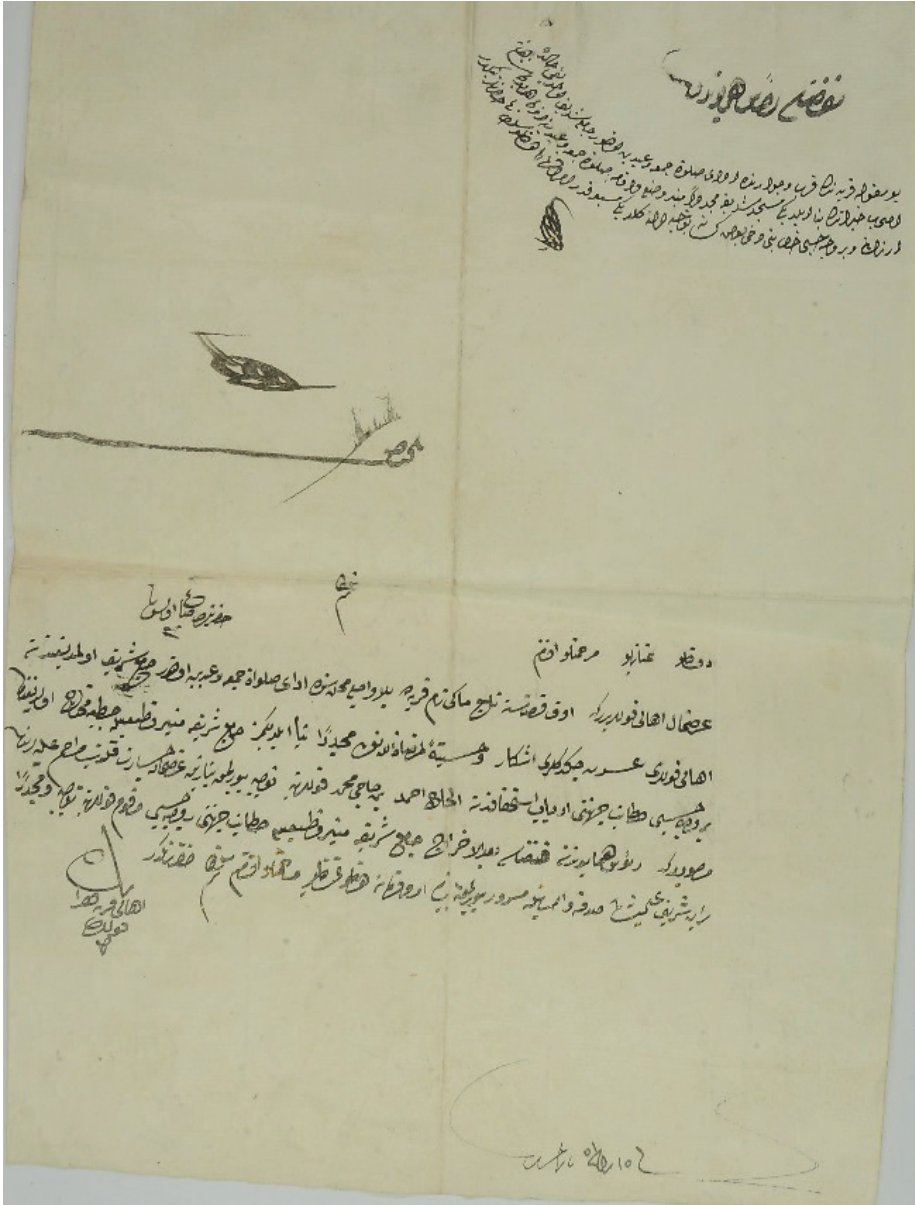
8 Harim kapısında da, kapı kapandığında kemerin arkasında kalan kısmın tezyin edilmediğini daha önce belirtmiştik.

İ-İmam odası:

Oda içerisinde orta yerde tavanda yer alan kirişte çift ve üçlü sarmal motifi vardır.

VII-Arşiv belgesi:

Tarihi camiye değer katan hususlardan birisi de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Cevdet Vakıf 13751'de bulunan belgedir. Bu belgeye göre yeni inşa edilen camiye imam olarak görevlendirilen Hacı Ahmed b. Hacı Muhammed'in görevinin onaylanmasının talep edildiği ve berat talebinde bulunulduğu anlaşılmaktadır.⁹

Fotoğraf-32: Arşiv belgesi

9 Bu belgenin varlığını arşivde tespit eden Dereyurt Köyü Aydınöz Mahallesi'nden tarih öğretmeni Mustafa Albayrak'a teşekkür ediyorum.

Muktezâsı Ruus-ı Hümâyûndan

Bu makule karyenin kurb u civârında edâ-yı salât-ı cum'a ve ıydeyn olunur câmi'-i şerif olmadığı hâlde ashâb-ı hayrâtın binâ eylediği mescid-i şerife müceddiden minber vaz' ve ikame-i salat-ı cum'a ve ıydeyn izn-i hümâyûn-ı şâhâne erzâmî ve ber-vech- hasbî hitâbeti dahi bazı kesâna tevcih olunageldiği mesbûkdur. Emr ü fermân devletlu sultânım hazretlerindir.

(Pençe)

(Telhis pençe)

Telhis

Devletli, inayetli, merhametli efendim sultânım hazretleri sağ olsun

Arzuhâl-i ahali kullarıdır ki Of kazasına tabi Maki nam karyede Yalavaslı mahallesinde eda-yı salat-ı cum'a ve ıydeyn olunur cami'-i şerif olmadığından ahali kulları usret çektikleri aşikâr ve hasbeten limarzatillah-ı Teala müceddiden bina eylediğimiz cami-i şerife minber vaz'ıyla hatibe muhtaç olduğundan ber-vech-i hasbî hitâbet cihetini erbâb-ı istihkaktan el-hac Ahmed bin Hacı Muhammed kullarına tevcih buyurulmak niyâzına arzuhale cesâret kılınıp merâhim-i aliyyelerinden mercûdur ki ruûs-u hümâyûndan muktezâsı ba'de'l-ihrac cami-i şerife minber vaz'ıyla hitabet cihetini ber-vech-i hasbî merkûm kullarına tevcih ve müceddiden berat-ı şerif-i âlişan sadaka ve ihsan ile mesrûr buyurulmak babında emr ü ferman devletlu inayetli merhametli efendim sultanım hazretlerindir.

Bende

Ahali-i karye-i fukara kulları

Fotoğraf-33: Belgenin okunuşu

VIII-Dereyurt Camii'ne Çok Benzeyen Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Sahil Camii:

Dereyurt Camii'ne son derece benzeyen başka bir ahşap cami Rize Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü'nde bulunmaktadır. Bu cami daha önceleri şu andaki yerine yakın bir yer olan Trabzon Of ilçesi Keler Köyü'nde bulunmaktaydı. Keler köylülerinin bir kısmının Hüseyin Hoca Köyü'ne taşınmasından sonra 1977 yılında cami sökülerek şu anda bulunduğu köydeki metruk bir çay alım yerinin üzerine tekrar kurulmuştu. Rize Valiliği'nin restorasyonn çalışması çerçevesinde daha iyi bir yere taşınmasına karar verilmiş ve 2011 yılında bulunduğu yerden 30 metreye öteye sökülmeden taşınmıştır.¹⁰ Dolayısıyla iki kere yer değiştirmiş bir camidir.

Caminin mihrap ayetinde ve harim kapısı üstünde 1250 (m. 1834) tarihi bulunmaktadır. Dolayısıyla Dereyurt'taki camiden üç yıl sonra inşa edilmiştir. Her iki caminin gerek motif

¹⁰ Bkz. Murat Sav, *Rize-Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Sahil Camii*, Vakıf Restorasyon Yıllığı, Yıl: 2012, Sayı: 4, s. 161-9.

işçiliği ve gerekse camiyi oluşturan yapı elemanlarının benzerliği nedeniyle aynı ustalar elinden çıktıkları düşünülebileceği gibi yöredeki diğer pekçok ahşap camide olduğu gibi bölgesel uygulamanın¹¹ özellikle de Solaklı-Baltacı Dereleri bölgesi uygulamalarının burada da icra edildiği varsayılarak başka ustalarca aynı dönemde inşa edildiği de söylenebilir. Ancak her iki eser mutlak surette beraberce değerlendirilmeli ve bölgenin sanat tarihi yazılırken iki cami birlikte ele alınmalıdır. Çünkü Dereyurt Köyü sakinleri her iki caminin de aynı ustalarca yapıldığını geçmiş büyüklerinden aktarmaktadırlar.

Yerleşim olarak kuzey-güney yönünde 9 metre 5 cm., batı-doğu yönünde de 9 metre 20 cm.lik bir alanı kaplamaktadır. Dolayısıyla yaklaşık 90 metrekarelik bir yüzölçüme sahiptir. Harimin ibadet alanı 7 metre 30 cm. x 6 metre 67 cm.dir. Harimden tavana kadar yükseklik 4 metre 10 cm.dir. Buradan kubbe göbeğine kadar 60 cm. daha vardır.

Sahil Camii sökülerek taşındığı, sonrasında da restorasyondan geçtiğinden ve örneğin mihrabı yağlıboya ile boyandığından dolayı orijinallik olarak Dereyurt Camii kadar otantik değildir. Bununla birlikte korunmuşluk açısından çok daha iyi durumdadır. İbadet için kullanılıyor olması da bunda etkili olmuş gözükmektedir. Dereyurt Camii ise kaderine terk edilmiştir. Nitekim Dereyurt Camii'nde tavan göbeği yenilenmişken, Sahil Camii'nde orijinali durmaktadır. Ayrıca Dereyurt Camii'nde vaaz kürsüsü yokken bu camide vardır.

Fotoğraf-34: Sahil Camii'nin dışarıdan görünümü

11 Araklı Keçikaya Köyü Merkez Camii, Araklı Turnalı Köyü Camii, Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii, Çaykara Kabataş Köyü Merkez Camii, Çaykara Kabataş Köyü Alano Mahallesi Camii, Çaykara Taşören Köyü Camii, Çaykara Taşkıran Köyü Camii, Of Bölümlü Mithat Paşa Mahallesi Camii, Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii gibi. Trabzon yöresi ahşap camileri için bkz. Necati Demir, Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (Gazi Üniversitesi), Bahar 2004/XXIX, s. 168-188; Orta Ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı, Genelkurmay Başkanlığı yayını, Ankara-2005, s. 172-197.

Fotoğraf-35: Sahil Camii harim kapısı

Fotoğraf-36: Sahil Camii içi genel görünüm

Fotoğraf-37: Sahil Camii mihrabı

Fotoğraf-38: Sahil Camii minberi

Fotoğraf-39: Sahil Camii müezzin köşkü

Sonuç:

Dereyurt Köyü Tarihi Camii ikiyüz yıla yaklaşan ömrüyle tarihsel mirasımızın önemli bir parçasıdır. Dekoratif ahşap işçiliğinin en güzel örneklerini içermektedir. Harim kapısı, minber, mihrap ve müezzin köşkündeki ince ve narin işçilik ona ayrı bir değer katmaktadır. Lakin ciddi anlamda bakımı yapılamadığı için pekçok yeri rutubetten kaynaklı çürüme ve deforme nedeniyle işlevini kaybetmiş, köy sakinlerinin olanakları çerçevesinde yenilenmeye çalışılmıştır. Çatısından su alan mescidin çökmesi, yaramaz bir çocuğun kibritine kurban gitmesi veya başka bir felakete uğraması her an mümkündür.

Caminin bulunduğu alan kadastronun geçmesiyle birlikte köy muhtarlığı tüzel kişiliğine devredilmiştir. Köylülerin, onarımını üstlenmesi önündeki engelin kalkması amacıyla Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne yaptıkları tapu devri müracaatları sonuçsuz kalmıştır. Caminin ciddi anlamda restorasyondan geçmesi için benim de içinde bulunduğum kişiler tarafından müdeaddid defalar yapılan başvurular da sonuçsuz kalmış, en son olarak Trabzon İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü durumu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne iletmış ancak bugüne kadar bir adım atılmamıştır. En son olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü nezdinde yaptığım girişim sonuç vermiş ve caminin Vakıflar'a devri çalışmaları başlamıştır. İnşallah sonrasında restorasyon da gelecektir.

Turizme de katkısı olacak yapının en kısa sürede eski günlerine dönmesi temennimizdir.

Kaynakça

- Arslan, Zehra; Bay, Abdullah, *Tarihi Ve Kültürel Varlıklarımızdan Hayrat Dereyurt Köyü Camii Ve Sanat Tarihi Açısından Değeri*, basılı olmayan çalışma, ss. 5
- Demir, Necati, *Orta Ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı*, Genelkurmay Başkanlığı yayını, Ankara-2005, s. 172-197
- , *Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler*, Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi (Gazi Üniversitesi), Bahar 2004/ XXIX, s. 168-188
- Haciahmetoğlu, İsmail *Hayrat Dereyurt Köyü Camii*, basılı olmayan çalışma, ss. 15
- Sav, Murat, *Rize-Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Sahil Camii*, Vakıf Restorasyon Yıllığı, Yıl: 2012, Sayı: 4, s. 161-9
- Sümerkan, M. Reşat; Okman, İbrahim, *Hayrat İlçesi Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii*, Kültür Varlıklarıyla Trabzon kitabı içinde, Trabzon-1999, 1/37-38